

NEKOLIKO PODATAKA O SPAHIJAMA HADŽIĆKOG KRAJA (1828-1831. GODINA): PRILOG PROUČAVANJU POVIJESTI HADŽIĆA I OKOLINE U PRVOJ POLOVINI 19. STOLJEĆA

Amer Maslo

Apstrakt

U ovom radu predstavljeni su podaci o spahijama na području današnje općine Hadžići kroz popise koji obuhvaćaju period od 1828. do 1831. godine, a čuvaju se u Arhivu Orijentalnog instituta u Sarajevu u okviru zbirke sidžila pod brojem S 68. Rad se sastoji od tri cjeline. U prvoj uvodnoj cjelini predstavljeni su podaci o sadržaju sveska S 68, dok je druga cjelina rada poslužila za osvrt na izvore i literaturu vezane za hadžićki kraj u prvoj polovini 19. stoljeća kao perioda u kojem su nastali tretirani popisi. Treća i najopširnija cjelina rada tematizira podatke vezane za spahije hadžićkog kraja u svesku S 68 uz poseban osvrt na karaktere popisa te na određene nedoumice vezane za administrativno-teritorijalnu pripadnost ovog kraja u prvoj polovini 19. stoljeća.

Ključne riječi: Osmansko Carstvo, Bosanski ejalet, spahije, Hadžići, Drozgometva, Pazarić, Korča

Podaci o svesku S 68

U Arhivu Orijentalnog instituta Univerziteta u Sarajevu u okviru zbirke sidžila čuva se i svezak pod inventarnim brojem S 68. Unutar spomenutog sveska posebnu važnost imaju tri popisa bosanskih spahija iz perioda koji se kreće od 1244. do 1246. hidžretske godine, odnosno od 1828. do 1831. godine prema gregorijanskom kalendaru.¹ Osim toga, u spomenutom svesku, sačuvano je nekoliko prijepisa dokumenata, nedatirani pregled uživaoca timara u, kako je napisano, nahijama Korča i Pazarić,² nedatirani kraći popisi koji se odnose na određena dugovanja, troškove i isplate,³ jedan spjev o Mehmed Ali-paši i Vehabu,⁴ te prepisi rugalica čiji je autor zbornički muftija Mustafa Muhibi⁵ i drugo. Na početnoj strani ovoga sveska nalazi se zabilješka *Gekauft(?) 1908 von S. Ef. Kemura*.⁶ Ova zabilješka ukazuje da je spomenuti svezak otkupljen od Sejfudina ef. Kemure, istaknutog orijentaliste i naučnog radnika s početka 20. stoljeća,⁷ a kako je rukopis kojim je ispisana bilješka istovjetan rukopisu

¹ Najvjerovatnije je riječ o *yoklama* defterima. Popisi nisu poredani hronološkim redom. Prvi popis (Arhiv Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 6b do fol. 14a) je iz 1828. i 1829. godine, a obuhvata popise spahija kadiluka Čajniče (za kasabu Rudo), rogatičkog kraja (samo mjesto Rogatica, džemat Soćica, džemat Prača, džemat Osječani, džemat Godomilj, džemat Glasinac, džemat Žepa, džemat Sokolovići, džemat Živaljevići, džemat Dub), kadiluka Višegrad, kadiluka Foča, nahije Knežina, krajiških nahija, posavske strane, nahije Tešanj, nahije Derventa, nahije Fojnica, nahije Visoko, te nahije i samog mjesta Travnik. Uz navedena imena, uglavnom prezimena ili geografske odrednice, nalaze se i različite bilješke vezane uz timar i obaveze spahija. Drugi popis (Arhiv UNSA-OIS, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 21b do fol. 23a) je popis iz 1831. godine koji sadrži podatke o oslobađanju bosanskih spahija od obaveze pohoda, dok treći popis (Arhiv UNSA-OIS, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 25b do fol. 29a) iz 1830. godine obuhvata rogatički kraj (samo kasabu Rogatica, džemat Soćica, džemat Prača, džemat Godomilje, džemat Osječani, džemat Glasinac, džemat Žepa, džemat Sokolovići, džemat Živaljevići i džemat Dub), nahiju Knežina, kadiluk Čajniče i carski drum, kadiluk Visoko, nahiju Fojnicu, kadiluk Zenicu, kadiluk Travnik, posavske strane, kadiluk Tešanj, kadiluk Derventu i krajiške nahije. Unutar prvog i trećeg popisa imena spahija se uglavnom ponavljaju i nabrajana su jedno ispod drugog. Podaci koji se nalaze uz imena i prezimena u ova dva popisa su različitog karaktera. Popis iz 1831. godine se po načinu unošenja podataka razlikuje od druga dva popisa spomenuta u ovoj napomeni.

² Arhiv UNSA-OIS, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 20b.

³ Vidjeti, između ostaloga: Arhiv UNSA-OIS, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 2b, fol. 31b, fol. 35a.

⁴ Ibid, fol. 37b, fol. 38a.

⁵ Ibid, fol. 39a.

⁶ Ibid, 1a.

⁷ O Sejfudinu ef. Kemuri vidjeti: Hamdija Kreševljaković, *Nekrolozi*, ur. Amer Maslo, O.Z. Rekultura; U.G. Videoarhiv, Sarajevo, 2022, 56-62, 168-174; Samija Sarić, "Šejh Sejfudin Fehmi ef. Kemura 1863-1917", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke* (dalje: *Anali GHB*), sv. 12, br. 21-22, Sarajevo, 2003, 135-142.

Carla Patscha,⁸ jedini logičan zaključak bi bio da ga je upravo Patsch otkupio od Kemure za potrebe Instituta za istraživanje Balkana na čijem čelu se nalazio.⁹ Nakon osnivanja Orijentalnog instituta u Sarajevu 1950. godine, među mnoštvom građe koja je dospjela u Arhiv Orijentalnog instituta nalazila se i građa koju je sakupljao Patsch tokom svog boravka u Bosni i Hercegovini. Svezak je na svu sreću “preživio” spaljivanje Orijentalnog instituta na početku agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine.¹⁰ Iako je riječ o vrlo vrijednom izvoru, koji između ostaloga sadrži i prve popise u kojima su pored imena vrlo često bilježena i prezimena, podaci iz ovog sveska koliko mi je poznato iz uvida u brojnu literaturu gotovo da nisu korišteni kao historijski izvori.¹¹

Uvidom u sami svezak, uočeno je da postoje mjesta na kojima je tekst podvučen crvenom bojicom ili grafitnom olovkom, te da su u određenim dijelovima grafitnom olovkom i latiničnim pismom napisane bilješke, što ukazuje da su neki od popisa istraživani i u prošlosti. Sa sigurnošću je moguće tvrditi da je među istraživačima ovog sveska bila Hatidža Čar-Drnda.¹² U toku

⁸ O ostavštini Carla Patscha s prilogom koji obuhvata selektivnu bibliografiju radova o Carlu Patschu vidjeti: Dejan Zadro, “Ostavština Carla Patscha u Münchenskom Südost-Institutu”, *Bosna Franciscana*, god. XI, br. 18, Sarajevo, 2003, 250-266. Od recentnijih izdanja vidjeti: Daniel Baric (Hg.), *Die Lebenserinnerungen von Carl Patsch: Archäologie eines Lebens zwischen Böhmen und Bosnien*, Berlin, 2023; Ovom prilikom se zahvaljujem kolegi Dejanu Zadri iz Zagreba koji mi je pomogao u identifikaciji rukopisa Carla Patscha.

⁹ O institutu za istraživanje Balkana, između ostaloga, vidjeti: Hamdija Kapidžić, “Institut za istraživanje Balkana u Sarajevu 1904-1918 (Namjena i planovi)”, *Radovi Filozofskog fakulteta*, II, Sarajevo, 1964, 7-51; U kontekstu ove teme vidjeti i: Kemal Bakaršić, *Fragmenti kulturne historije Bosne i Hercegovine*, Magistrat, Sarajevo, 2005, 41-48.

¹⁰ O tome vidjeti: Behija Zlatar, Orijentalni institut (1950-2015), u *Orijentalni institut u Sarajevu 1950-2015.*, ur. Aladin Husić, Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2015, 9.

¹¹ U drugoj polovini 2024. godine je objavljen rad u kojem se analiziraju muslimanska lična imena iz popisa 1830. godine, što je rezultat početnih istraživanja na ovom izvoru koja su izvršena 2022. godine. Vidjeti: Lamija Hatibović, Rijana Jusufbegović i Amer Maslo, “Muslimanska lična imena u djelomičnom popisu uživalaca timara u Bosanskom ejaletu iz 1830. godine”, u: *Antroponimi orijentalnog porijekla: jezik, kultura, identitet: zbornik radova*, ur. Ramiza Smajić, Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića, Sarajevo, 2024, 121-137. Nakon revizije arhiva Orijentalnog instituta početkom 2024. godine u cjelokupan svezak su unijeti brojevi folija, te je prema novim brojevima izvršeno citiranje u ovom radu. Obzirom da je iznad citirani rad o muslimanskim ličnim imenima iz popisa 1830. godine predat uredniku i izdavaču Zbornika u prvoj polovini 2023. godine brojevi folija navedeni u tom radu ne odgovaraju aktuelnim brojevima folija u svesku S 68 uspostavljenim nakon revizije arhiva. Ovo navodim kako bih razjasnio eventualne nedoumice koje bi se mogle pojaviti kod čitatelja ovog i rada objavljenog u zborniku o antroponimima orijentalnog porijekla.

¹² O Hatidži Čar-Drnda i njenom naučnoistraživačkom radu vidjeti: Sabaheta Gačanin, “In memoriam: Dr. Hatidža Čar-Drnda (1947-2014)”, *Prilozi za orijentalnu filologiju* (dalje: *POF*), 64/2014, Sarajevo, 2015, 33-35; Alma Omanović-Veladžić, “Doprinos Hatidže Čar-Drnda

januara i februara 2024. godine u Arhivu Univerziteta u Sarajevu – Orijentalnog instituta izvršena je revizija arhivske građe, te je ostavština Hatidže Čar-Drnda dobila odgovarajuće signature i time je postala dostupna svim istraživačima. Uvidom u ostavštinu primijeti se da je Hatidža Čar-Drnda radila na prijevodu dva popisa bosanskih spahija, popisa iz 1828. i 1829. godine, te popisa iz 1830. godine.¹³ U spomenutim prevodima Čar-Drnda je bila fokusirana na prevođenje imena i prezimena bosanskih spahija, često je izostavljala prateće bilješke, a prevod ne prati ni odgovarajuća naučna obrada izvora. Na osnovu dostupnog materijala moguće je pretpostaviti da autorica svoj rad na prevođenju ovih popisa nije uspjela u potpunosti završiti, te takve situacije trebaju biti svjesni i budući korisnici ovih prijevoda posebno na onim mjestima na kojima su se autorici potkrale određene pogreške.¹⁴ U prethodne tri godine na kritičkom izdanju svih popisa spahija unutar ovog sveska koje, između ostalog, uključuje transkripciju, prijevode, potrebna objašnjenja i ubikaciju toponima radili su istraživači u Orijentalnom institutu Univerziteta u Sarajevu (Nenad Filipović, Lamija Ljuša i Amer Maslo),¹⁵ te bi to izdanje trebalo biti objavljeno i javnosti

izučavanju historije Bosne i Hercegovine osmanskog perioda”, u: *Zbornik radova. Naučna/znanstvena konferencija Bosankohercegovačke naučnice/znanstvenice i njihov istraživački rad*, ur. Edim Šator, knj. 1, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke/znanosti, Mostar, 2018, 259-272; Alen Zečević, “Doprinos Hatidže Čar-Drnda historijskoj nauci: djelo vrijedno divljenja”, u: *Zbornik radova. Naučna/znanstvena konferencija Bosankohercegovačke naučnice/znanstvenice i njihov istraživački rad*, ur. Edim Šator, knj. 1, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke/znanosti, Mostar, 2018, 273-283; Bibliografiju radova vidjeti: Mubera Bavčić, “Bibliografija radova Dr. Hatidže Čar-Drnda”, *POF 64/2014*, Sarajevo, 2015, 501-510.

¹³ U radu Hatidže Čar-Drnda o šerijatskim sidžilima i njihovoj zastupljenosti u Bosni i Hercegovini autorica je među fragmentarnim sidžilima koji se čuvaju u Orijentalnom institutu spomenula, bez navođenja odgovarajućih arhivskih signatura, i “dio sidžila koji sadrži popis spahija u Bosanskom sandžaku iz prve polovine 19. st.” uz napomenu da se prijevod ovog sidžila na kojem je radila nalazi u rukopisu. Obzirom na dostupan materijal iz njene ostavštine, da se naslutiti da je Čar-Drnda na ovom mjestu mislila na svezak iz zbirke sidžila (S 68) i na prijevode popisa bosanskih spahija iz 1828/1829. godine i 1830. godine koje je načinila, a koji su ostali sačuvani unutar njene ostavštine. Hatidža Čar-Drnda, “Šerijatski sidžili i njihova zastupljenost u Bosni i Hercegovini”, *Anali GHB*, 12, 21-22, Sarajevo, 2003, 90; U radu o sarajevskim sidžilima u Gazi Husrev-begovoj biblioteci Azra Gadžo-Kasumović je također konstatirala da je u Orijentalnom institutu “sačuvan popis spahija bosanskog ejaleta iz 1244.-1245 /br. 68/”. Vidjeti: Azra Gadžo-Kasumović, “O sidžilima u Gazi Husrev-begovoj biblioteci”, *Anali GHB*, 12, 21-22, Sarajevo, 2003, 41; Zahvalnost dugujem dr. Aladinu Husiću, direktoru Orijentalnog instituta Univerziteta u Sarajevu, koji mi je početkom 2024. godine i prije nego što je ostavština Hatidže Čar-Drnda postala dijelom Arhiva i dostupna za istraživanje, kao poznavalac njenog sadržaja, ukazao na postojanje spomenutih prevoda i omogućio uvid u iste.

¹⁴ Arhiv UNSA-OIS, *Hatidža Čar-Drnda, ostavština* (HČD-OS), 4/1.

¹⁵ Kolegama Nenadu Filipoviću i Lamiji Ljuša se najsrdačnije zahvaljujem na pomoći i konstruktivnim prijedlozima koje su mi uputili prilikom izrade ovog rada, ali i na suradnji prilikom obrade i

dostupno u narednom periodu.¹⁶ U ovom radu bit će predstavljeni podaci o području današnje općine Hadžići koji su prisutni u svesku S 68.

Hadžići i okolina u literaturi i izvornoj građi osmanske provenijencije u prvoj polovini 19. stoljeća

Područje današnje općine Hadžići nalazi se podno planina Bjelašnice i Igmana, te predstavlja “graničnu” općinu Bosne sa Hercegovinom. Općina je smještena u neposrednoj blizini Sarajeva, jugozapadno od samoga grada, a okružuju je općina Trnovo, Ilidža, Kiseljak, Kreševo i Konjic.¹⁷ Štura izvorna građa do kraja osmanske uprave i činjenica da se mjesto nalazilo u neposrednoj blizini Sarajeva doprinijeli su tome da je područje hadžićkog kraja koje obuhvata Hadžiće i okolna sela, Pazarić i okolna sela, te Tarčin i okolna sela bilo na marginama historiografskih istraživanja. Najvažniji doprinos u istraživanju povijesti ovog dijela Bosne i Hercegovine izuzev Muhameda Hadžijahića, dali su lokalni historičari i istraživači lokalne historije.¹⁸ Kada je riječ o osmanskome periodu hadžićkog kraja određene podatke u svom radu donosi Muhamed Hadžijahić,¹⁹ a poglavlja knjiga Uroša Dunjića, Vahida Alađuza i Hidajeta Hujića također su posvećena osmanskome periodu.²⁰ Enes Kazazović je autor knjiga o velikom veziru

pripreme kritičkog izdanja svih popisa iz sveska S 68.

¹⁶ Uvodni dio rada prezentiran na ovom mjestu do napomene broj 16 gotovo je identičan uvodnom dijelu rada “Popis bosanskih spahija oslobođenih od obaveze pohoda (1831. godina)” koji sam prvobitno izložio na Međunarodnom naučnom skupu *Fortifikacije i vojne komunikacije na tlu Bosne i Hercegovine od antike do 1918* (Mostar, 2024). Rad se trenutno nalazi u procesu objavljivanja. Smatrao sam bitnim uvodni tekst objaviti u istom obliku i na ovome mjestu kako bi čitaoci ovog rada mogli imati bolji uvid u samu strukturu sveska S 68.

¹⁷ Vahid Alađuz, *Hadžići. I dio: od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, II dopunjeno izdanje, Općina Hadžići, Hadžići, 2017, 14-16.

¹⁸ Muhamed Hadžijahić, “Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići kod Sarajeva do 1878. godine”, *Prilozi za proučavanje historije Sarajeva*, 4, Sarajevo, 1974, 69-89; Uroš Dunjić, *Hadžići u prošlosti: monografija*, Svet knjige, Beograd, 2002; Hidajet Hujić, *Historijska dimenzija općine Hadžići*, BZK Preporod, Hadžići, 2012; V. Alađuz, *Hadžići*; Knjigama koje se tiču osmanskog perioda u nastavku teksta bit će posvećena određena pažnja. Kada je riječ o istraživanju ostalih perioda prošlosti ovog kraja vidjeti: Zilha Mastalić Košuta, Vahid Alađuz, Elvedin Mulagić, *Hadžići tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992-1995*, Općina Hadžići; Univerzitet u Sarajevu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Hadžići; Sarajevo, 2022; Edin Bujak i Vahid Alađuz, *Srednjovjekovno naslijeđe hadžićkog kraja*, Općina Hadžići, Hadžići, 2024.

¹⁹ M. Hadžijahić, “Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići”, 81-89.

²⁰ Podaci vezani za osmanski period u ovim monografskim prikazima se uglavnom oslanjaju na objavljene izvore i literaturu, te na predaje koje su autori prikupili u razgovoru s lokalnim

Gazi Atik Ali-paši čije porijeklo je pokušao dovesti u vezu sa selom Drozgometva u blizini Hadžića naslanjajući se na rezultate istraživanja Muhameda Tajiba Okića,²¹ te knjige o Hadžićima od sredine 15. do početka 17. stoljeća.²² U drugospomenutoj knjizi Kazazović, između ostalog, objavljuje i prevode unosa o području Hadžića u osmanskim defterima (opširni popis bosanskog sandžaka iz 1489. godine,²³ opširni popis bosanskog sandžaka iz 1530. godine,²⁴ opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1540. godine,²⁵ opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1565. godine, opširni popis kliškog sandžaka iz 1574. godine i opširni popis kliškog sandžaka iz 1604. godine).²⁶ Kada je riječ o prvoj polovini 19. stoljeća, podaci o hadžićkom kraju su također skromni, ali postoje. Izuzev sveska S 68 koji je u fokusu ovog priloga, te monografija i radova o ovome mjestu koje su spomenute, postoje i drugi izvori koji otkrivaju određene fragmentarne podatke o Hadžićima i okolini u prvoj polovini 19. stoljeća. Zasižno je najznačajniji broj podataka o ovom predjelu uništen spaljivanjem Orijentalnog instituta 1992. godine. Ipak, pojedini dokumenti sačuvani u Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu i Historijskom arhivu u Sarajevu ostaju kao svjedočanstvo određenih procesa koji su se dešavali u ovom periodu u Hadžićima i okolini. U prvom redu treba spomenuti potencijal koji u kontekstu istraživanja lokalne povijesti ovog kraja imaju sidžili sarajevskog šerijatskog suda koji se čuvaju u Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke.²⁷ Sidžil sarajevskog šerijatskog suda iz 1217 h. godine, odnosno 1802. i 1803. godine prema gregorijanskom kalendaru

stanovništvom. Hujićeva i Alađuzova knjiga se značajno naslanjaju na podatke objavljene u Hadžijahićevo radu. Vidjeti: U. Dunjić, *Hadžići u prošlosti*, 63-111; H. Hujić, *Historijska dimenzija općine Hadžići*, 35-87; V. Alađuz, *Hadžići*, 107-163.

²¹ Enes Kazazović, *Veliki vezir Gazi Atik Ali-paša: (1450?-1511)*, Općina Hadžići, Hadžići, 2018.

²² Enes Kazazović, *Područje Hadžića od sredine 15. do početka 17. stoljeća*, Općina Hadžići, Hadžići, 2023.

²³ Transkripciju ovog popisa uradio je Ešref Kovačević i njegov rukopis koji uključuje transkripciju se čuva u Arhivu Orijentalnog instituta univerziteta u Sarajevu. Arhiv UNSA-OIS, Acta Ottomanica, Inv. No. 21/OIS 2 a-f, St. Prev., transkripcija detaljnog popisnog deftera Bosanskog sandžaka 1489 (transkripciju uradio Ešref Kovačević).

²⁴ Prevod ovog popisa uradila je Medžida Selmanović. Prevod se čuva u Arhivu Orijentalnog instituta u Sarajevu. Arhiv UNSA-OIS, Acta Ottomanica, Inv. No. 20/OIS St. Prev. 1/a-g, prevod detaljnog popisnog deftera Bosanskog sandžaka 1528-30 (prevela Medžida Selmanović).

²⁵ Na prevodu ovog popisa je u prošlosti radila Medžida Selmanović. Ostaje otvoreno pitanje da li je M. Selmanović završila rad na prevodu koji je započela 1985. godina i šta se dogodilo s prevodom nakon njene smrti. Vidjeti: Mubera Bavčić, "Medžida Selmanović (1937-2009) i njen doprinos osmanistici – povodom petnaestogodišnjice smrti", *Historijska misao*, 9 (2023), 109.

²⁶ E. Kazazović, *Područje Hadžića*, 227-315.

²⁷ A. Gadžo-Kasumović, "O sidžilima", 41-84.

na ovom mjestu može poslužiti kao primjer zbog čega su ovi sidžili bitni za istraživanje povijesti hadžičkog kraja u prvoj polovini 19. stoljeća. Unutar sidžila je moguće pronaći više podataka vezanih za područje od džemata Hadžići do sela Luke koje je tada pripadalo džematu Pazarić i očigledno je predstavljalo granicu sa džematom Korča. Sela današnjeg Tarčina i okoline, odnosno korčanskog džemata u to vrijeme, izuzev sela Luke koje danas pripada Tarčinu tada nisu ulazila u djelokrug šerijatskog suda u Sarajevu.²⁸ Podaci koji se mogu pronaći u ovom sidžilu se kreću od informacije da Bajram-baša iz sela Dragovići u džematu Pazarić posvjedočio da je “vidio mladak mjesec časnog Ramazana”, preko informacija o popisima, procjenama i podjelama ostavština u selima Luke, Osenik i Lokve, do informacija vezanih za sklapanje brakova u selima Vrančići, Žunovnica, Luke i Buturovići kod Osenika.²⁹ Kolika je vrijednost sidžila za proučavanje mikro povijesti potvrđuje i hronika Muhameda Enverija Kadića nastala velikim dijelom prepisivanjem podataka iz sidžila. U ovoj hronici prisutne su informacije koje se tiču umrlih ljudi u selu Luke u džematu Pazarić, selu Kućice u džematu Drozgo metva, selu Doljani u džematu Hadžići, selu Lokve u džematu Pazarić, selu Žunovnica u džematu Hadžići i selu Buturovići u džematu Pazarić,³⁰ zatim vjenčanja žitelja sela Lokve u džematu Pazarić i sela Grivići u džematu Drozgo metva,³¹ kao i o prelascima na islam u selu Tarčin u kreševskoj nahiji i selu Buturovići u džematu Drozgo metva.³² Također, iz ove hronike se saznaje da je nekoliko sarajevskih Jevreja dobilo dozvolu za proizvodnju sira kačkavalja i to, između ostalih, od ovaca Mula Saliha Hadžića, žitelja sela Garovci koje

²⁸ Područje današnjeg Tarčina, odnosno korčanski kraj, je stoljećima bilo povezano s Kreševom i Fojnicom, otuda i njihova pripadnost kreševskoj odnosno fojničkoj nahiji u administrativnom smislu. Ljudi iz ovog kraja su učestvovali i u poslovima vezanim za ćumur karakterističnim za područje nahija Kreševa i Fojnice. Vidjeti: *Sidžil sarajevskog šerijatskog suda 1217/1802-03. godine*, preveli Abdulah Polimac i Azra Gadžo Kasumović, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2023, 304; Alma Omanović-Veladžić, *Hronika Muhameda Enverija Kadića kao izvor za izučavanje kulturne historije Bosne i Hercegovine*, Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut, Sarajevo, 2021, 352, 368, 423. Pravu štetu predstavlja činjenica da su fojnički sidžili izgorjeli prilikom spaljivanja Orijentalnog instituta 1992. godine jer bi oni potencijalno mogli biti koristan izvor informacija za one krajeve današnje općine Hadžići koji su administrativno pripadali kreševskoj i fojničkoj nahiji. Vidjeti: A. Gadžo-Kasumović, “O sidžilima”, 41.

²⁹ *Sidžil sarajevskog šerijatskog suda*, I, 111-112, 225, 238, 248, 305-306, 308, 316, 347, 349, 350, 352. (na navedenim stranicama nalaze se različiti podaci o džematima i selima na području Hadžića i okoline).

³⁰ A. Omanović-Veladžić, *Hronika Muhameda Enverija Kadića*, 347, 365, 384, 402, 418, 422.

³¹ Ibid, 343, 394.

³² Ibid, 416, 448.

je pripadalo džematu Hadžići.³³ U kontekstu proučavanja ove teme bitno je spomenuti i popis stanovništva džemata Pazarić, džemata Hadžići i džemata Drozgometva koji je 1841. godine sačinio Mula Muhamed Mestvica, a objavio ga je Muhamed Hadžijahić u ranije spomenutom radu prema prevodu Derviša Korkuta. Zabilježeno je da se original popisa čuva u Arhivu Gazi Husrev-begove biblioteke.³⁴ Osim sidžila postoje i drugi dokumenti o ovom području u 19. stoljeću. Na ovom mjestu bit će naveden primjer iz Historijskog arhiva u Sarajevu gdje se među nekoliko dokumenata vezanih za hadžički kraj nalazi i temesuk s kraja 1823. godine (1239. hidžretska godina) vezan za kupoprodaju imetka u džematu Drozgometva (riječ o porodici Hrgić).³⁵ Ne treba zanemariti ni značaj različitih vrsta deftera za Bosanski ejalet u arhivima u Republici Turskoj i Bosni i Hercegovini čije bi objavljivanje svakako bilo od koristi za istraživanje različitih tema iz lokalne povijesti. Svi ovdje navedeni podaci, a i drugi koji će eventualno biti pronađeni u budućnosti, mogu pomoći u boljem sagledavanju povijesti Hadžića i okoline u prvoj polovini 19. stoljeća.

Podaci o spahijama hadžičkog kraja u svesku S 68

Svezak S 68 potencijalno predstavlja bitan izvor za istraživače lokalne povijesti iz razloga što donosi podatke o toponimima i antroponimima od kojih se neki upravo na ovom mjestu spominju prvi put. Kada je riječ o Hadžićima i okolini, unutar ovog sveska se nalaze fragmentarni podaci, ali u nedostatku drugih izvora oni su izuzetno bitni jer ukazuju na prisutnost ovog perifernog područja u ejaletskom sistemu. Podatke o Hadžićima i okolini u ovom svesku je moguće podijeliti u dvije cjeline:

1. Nedatirani popis spahija s područja Pazarića i Korče³⁶
2. Spahije s posjedima u hadžičkom kraju iz popisa 1831. godine³⁷

Na foliji 20b, koja je smještena između folija na kojima se nalazi popis bosanskih spahija iz 1828. i 1829. godine i folija na kojima se nalazi popis bosanskih spahija oslobođenih od obaveze pohoda iz 1831. godine,³⁸ nalazi se

³³ Ibid, 423.

³⁴ M. Hadžijahić, "Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići", 70-71.

³⁵ Historijski arhiv Sarajevo (HAS), Zbirka dokumenata prof. Hamdije Kreševljakovića, kutija broj 2, dokument broj 102.

³⁶ Arhiv UNSA-OIS, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 20b.

³⁷ Arhiv UNSA-OIS, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 21b do fol. 23a.

³⁸ Vidjeti napomenu 1.

nedatirani popis koji uključuje timarnike u nahijama Korča i Pazarić [*Bazarîk ve Kôrça nâhiy(e)leri olan erbâb-i tîmâr beyândadur*].³⁹ Ovaj popis sadrži 19 unosa od kojih njih 18 donose imena i povremeno prezimena uživaoca timara u ovom kraju.⁴⁰ Uz nekoliko imena nalaze se i kraće bilješke od kojih jedna može biti od posebne pomoći u otkrivanju karaktera popisa. Pored originalnog teksta naslova na osmanskome jeziku nalazi se dodatak napisan grafitnom olovkom i latiničnim pismom “Pazarić i Korča”, što ukazuje na barem djelomično istraživanje ovog popisa u prošlosti.

U ovom popisu se spominju sljedeća imena:

- [1] *Şeker Âgâ[nu]*⁴¹ *ñ-oğlî*⁴²
- [2] *Dîger tîmâr*⁴³
- [3] ‘*Ömer Sipâhî Kôrô*⁴⁴
- [4] *Yûsuf el-mezbûr*⁴⁵
- [5] ‘*Ayâs Sipâhî Bûtûrovîk*⁴⁶

³⁹ Bazarîk (Napisano bez oba elifa), nâhiy(e)leri (Napisano sa ħ umjesto ħ)

⁴⁰ O timarnicima u Bosanskom ejaletu u 19. stoljeću vidjeti: Avdo Sućeska, “Prvi pokušaji regulisanja agrarnih odnosa u Bosni i Hercegovini u XIX stoljeću”, *Godišnjak Pravnog fakulteta*, XIV, Sarajevo, 1966, 249-268; Ahmed S. Aličić, “Prilog proučavanju položaja sela i grada u Bosni u XIX stoljeću”, *Jugoslavenski istorijski časopis*, 1-2, Sarajevo, 1974, 79-91; Avdo Sućeska, “Evolucija u pravnom regulisanju čiflučkih odnosa u bosanskom ejaletu u XIX stoljeću”, u: *Zbornik radova povodom 75. godišnjice života akademika Envera Redžića*, ANUBiH, Sarajevo, 1990, 239-252.

⁴¹ U zagrada se nalaze dodaci koji nisu prisutni u originalu, ali ih smatram ispravnijim. Kod mjesta na kojima se nalazi dodatak Sipâhî-[yî] smatrao sam da je izglednije da se radi o toponimima, a ne prezimenima te je zbog toga u zagradama dodavan oblik [yî]. Na mjestima gdje se unutar zagrada nalazi upitnik [?] izražena je nesigurnost u tačno čitanje.

⁴² Prevod: Sin Šećer-age.

⁴³ Prevod: Drugi timar

⁴⁴ Prevod: Omer-spahija Koro; Koro je prisutno prezime u hadžićkom kraju (Koro žive u selima Grivići, Drozgometva, Koščan i Dragovići). Osim prezimena Koro, prisutno je i prezime Korić. Vrlo moguće je da prezime Koro ima neku vezu sa Mehmed-pašom Korčom bosanskim valijom koji se veže uz korčanski kraj (za Tarčin i okolna naselja i danas se u govoru često koristi odrednica Korčanski kraj). Uporediti: Vahid Aladžuz, *Hadžićka toponimija*, Općina Hadžići, Hadžići, 2016, 154, 159-162, 169; Smatram da u literaturi prisutno povezivanje prezimena iz ovog kraja Krčalo s Korčama nije utemeljeno.

⁴⁵ Prevod: Jusuf, ranije spomenuti.

⁴⁶ Prekrižen čitav unos. Prevod: Ajas-spahija Buturović; Prezime Buturović danas ne postoji u hadžićkom kraju. Poznati su lokaliteti Buturović u blizini sela Drozgometva kod Hadžića i Osenik kod Pazarića. V. Aladžuz, *Hadžićka toponimija*, 104; Vjerovatno je ovaj spahija imao veze s lokalitetom Buturovići kod Osenika.

[6] *Ḳlābō-oğulları*⁴⁷

[7] *Şālih Sipāhī ‘Ālīşāh*⁴⁸

[8] *Selīm Sipāhī Māslō cebelī görmişdür*⁴⁹

[9] *Hüseyn Sipāhī Īmrīşāh*⁵⁰

[10] *‘Alī Sipāhī Tātār*⁵¹

[11] *‘Alī Sipāhī-oğlī Ç’ēḱīk[?]*⁵²

[12] *Hüseyn Sipāhī Strzna ‘an Lipniçe/Ribniçe*⁵³

[13] *Muştafā Sipāhī Saḱīk*⁵⁴

[bilješka] *Ṭūrḥān*⁵⁵ *ālā[y]beg-zād[e]llere rāci ‘-dur*⁵⁶

[14] *Muştafā Sipāhī-[yi] Grāde*⁵⁷

[15] *Ībrāhīm Sipāhī Betnāk[?]*⁵⁸

[16] *Beḡān Sipāhī el-mezbūr*⁵⁹

[17] *Şāhō Sipāhī-[yi] Zāḱīçe*⁶⁰

⁴⁷ Prevod: Klabini sinovi[?]

⁴⁸ Prevod: Salih-spahija Ališah; Riječ je o prezimenu koje danas nije zastupljeno na području Hadžića i okoline.

⁴⁹ Prevod: Selim-spahija Maslo, svidio je pohodnika; Prezime Maslo je prisutno u selu Budmolići kod Tarčina.

⁵⁰ Prevod: Husejn-spahija Imrišah; Riječ je o prezimenu koje danas nije zastupljeno na području Hadžića i okoline.

⁵¹ Prevod: Ali-spahija Tatar; Prezime Tatar je prisutno u selu Bioča kod Tarčina.

⁵² Prevod: Ali-spahija Džekić. Moguće da se radi o prezimenu Džeko koje je prisutno u selima Bioča, Čičke i Japalaci kod Tarčina.

⁵³ Prevod: Husein-spahija Trzanj iz Lipnice. Toponimi Lipnica ili Ribnica nisu poznati u ovom kraju, s tim što je Trzanj danas selo kod Tarčina.

⁵⁴ Prevod: Mustafa-spahija Sakić. Prezime Sakić se i danas pojavljuje u ovom kraju. Ne treba isključiti mogućnost da je riječ o greški prilikom pisanja i da se ovdje radi o prisutnijem prezimenu Šahić.

⁵⁵ H umjesto ħ.

⁵⁶ Prevod: On je podlozan Turhanalajbegovićima

⁵⁷ Prevod: Mustafa-spahija od Gradelja; Moguće da je riječ o naseljenom mjestu Gradac kod Hadžića, a manje vjerovatno je da je riječ o lokalitetu Gradelj kod sela Kasatići (općina Hadžići). Gradac se spominje i u ranijim osmanskim defterima. E. Kazazović, *Područje Hadžića od sredine 15. do početka 17. stoljeća*, 18-24.

⁵⁸ Prevod: Ibrahim-spahija Betnjak[?].

⁵⁹ U originalu: المزبور, dva puta napisano. Prevod: Began-spahija, ranije spomenuti.

⁶⁰ Prevod: Šaho-spahija od Zečica; Nepoznato kao prezime i toponim u ovom kraju.

[18] *Dervīş Sipāhī-[yi] Ġrāyevīk*⁶¹

[19] *Yūsuf Sipāhī-[yi] Dupovçe*⁶²

Nekoliko je pitanja koja se postavljaju u vezi s ovim popisom. Potrebno je krenuti od njegove datacije. S obzirom na to da na foliji nije naznačen tačan datum moguće je samo pretpostaviti da je i ovaj kratki popis nastao u približno istom periodu kao i tri veća popisa iz ovog sveska. Iako nije nužno pravilo, tome bi u prilog išla i činjenica da je u samom svesku pozicioniran upravo između tih popisa. Kao vrijeme nastanka ovog popisa, sa određenim oprezom, mogao bi se uzeti period od 1828. do 1831. godine. Kada je riječ o karakteru popisa bilješka unutar osmog unosa može predstavljati određenu smjernicu. Naime, navedeno je da je Selim-spahija Maslo svidio pohodnika (*Selīm Sipāhī Māslō cebelī gōrmişdür*). Ovo bi se moglo tumačiti da je spomenuti spahija opremio pohodnika za pohod. S obzirom na to da se popis iz 1828. i 1829. godine vjerovatno odnosi na spahije koje su izmirivale određene obaveze vezane za vojni pohod, te da se popis iz 1831. godine zasigurno odnosi na podatke vezane za oslobađanja spahija od vojnog pohoda, ova bilješka uz ime Selim-spahije Masle može navesti na zaključak da se i na ovom popisu nalaze imena spahija čija se imena vežu uz izmirivanje obaveza ili eventualno oslobađanje od obaveze pohoda. Ukoliko se ovakva pretpostavka uzme u obzir onda je još izglednija datacija ovog kraćeg popisa u period između 1828. i 1831. godine. Još jedno pitanje koje se postavlja je zbog čega su Korča i Pazarić u ovom popisu navedeni kao nahije. Na to pitanje u nedostatku izvora nije moguće dati pouzdan odgovor, ali vrlo je teško povjerovati da su krajem dvadesetih i početkom tridesetih ova dva manja mjesta, jedno pored drugog, imali status nahije. Odnosno, drugi dostupni izvori predstavljeni u ovom radu potvrđuju da su ova dva mjesta u prvoj polovini 19. stoljeća bili džemati područni drugim nahijama. Ne treba isključiti mogućnost da se na ovom mjestu reflektira popularno/narodno shvatanje administrativne podjele.

Ovaj kratak popis ukazuje na kontinuitet postojanja nekih rodova na ovom području barem od početka 19. stoljeća (npr. Koro, Maslo, Tatar, Dupovac,

⁶¹ Derviš-spahija od Građevića; Građević kao prezime u ovom kraju nije poznato, ali je vrlo moguće da je riječ o toponimu koji bi mogao označavati Gradac ili Gradinu. Na području općine Hadžići postoji tri toponima koja ukazuju na Gradinu, to su Gradina iznad sela Gradac, Gradina kod sela Gornja Bioča i Gradina kod sela Mrtvanje. V. Aladžuz, *Hadžićka toponimija*, 56.

⁶² Jusuf-spahija od Dupovaca; Na ovom mjestu može biti riječ i o prezimenu Dupovac, a i o imenu sela Dupovci kod Hadžića. V. Aladžuz, *Hadžićka toponimija*, 154-156.

Džeko?). Neka prisutna prezimena su u potpunosti nekarakteristična za ovaj kraj s tim da treba imati na umu da posjednik timara nije morao biti iz mjesta u kojem je posjedovao timar. Tako da je moguće da među navedenim spahijama ima i onih koji nisu bili stalno stacionirani na područjima džemata Pazarić i Korča. Objavljivanje drugih izvora koja sadrže prezimena, poput osmanskog popisnog deftera iz sredine 19. stoljeća, mogla bi baciti dodatno svjetlo na pitanja tretirana na ovom mjestu.

Nekoliko unosa iz popisa bosanskih spahija oslobođenih od obaveze vojnog pohoda (1246/1831. godina) također se vežu za džemate na ovom području. Ukupno 69 unosa iz ovog popisa, u kojima se navode imena bosanskih spahija oslobođenih od obaveze odlaska u pohod, ispisana su na četiri folije. Popis sadrži podatke o bosanskim spahijama, njihovim timarima, razlozima oslobođanja od obaveze pohoda, te imena pohodnika imenovanih na njihova mjesta. Za razliku od drugih popisa u svesku S 68 ovaj popis najčešće ne sadrži podatke o prezimenima spahija.⁶³

[XIX]⁶⁴

‘An cemā ‘at-i Pāzārīk⁶⁵ Kōrō lağab ile meşhūr

[1] Bōsna sancāğında _____ nāhiyesinde _____ nām karye vū gayrīdan
_____ akçelik

[2] tīmāra muteşarrif Süleymān şağır nā-ķādir olmağile yerine Muştafā bin-i
Selīm cebelū naşb

[3] olundığı bunda kayd şud

[kīymet/iznos] 360

⁶³ Arhiv UNSA-OIS, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 21b do fol. 23a; Popis iz 1831. godine je detaljno predstavljen u ranije spomenutom radu “Popis bosanskih spahija oslobođenih od obaveze pohoda (1831. godina)” koji se nalazi u procesu objavljivanja. Na ovom mjestu su dati samo osnovni podaci o popisu.

⁶⁴ Prevod unosa: Iz džemata Pazarić. Budući da je Sulejman, pritežavalac timara od akči u selu po imenu [] i drugdje u nahiji [] u Bosanskom sandžaku, maloljetan i nesposoban, ovdje je zavedeno da je na njegovu stavku postavljen kao pohodnik Mustafa, sin Selima. 360. Arhiv UNSA-OIS, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 21b.

⁶⁵ Z umjesto z

[XX]⁶⁶

[bilješka] 'An cemā 'at-i Pāzārīk⁶⁷ *Ḳōrō laḡab ile meṣhūr*

[1] *Bōsna sancāḡında _____ nāḥīyesinde _____ nām ḡarye vū ḡayrıdan _____ akçelik tīmāra*

[2] *muteṣarrif 'Ömer 'alīl vüçüdīle nā-ḡādir yerine Süleymān bin-i Seyfüllāh cebelū naṣb olundıḡı bunda ḡayd ṣud*

500

[XXI]⁶⁸

[bilješka] 'An Pāzārīk-ī⁶⁹ *Ḳōrça*

[1] *Bōsna sancāḡında _____ nāḥīyesinde _____ nām ḡarye vū ḡayrıdan _____ akçe tīmāra muteṣarrif*

[2] *Hüseyn Sipāhī ḡasta⁷⁰ olmaḡıle yerine Ḳāsim bin-i 'Abdullāh cebelū naṣb olundıḡı bunda ḡayd ṣud*

500

[XXII]⁷¹

[bilješka] 'An cem 'at-i Ḥacellī der nāḥīye-yi Sarāy

[1] *Sarāy nāḥīyesinde Dōlān nām ḡarye vū ḡayrıdan altı biñ yedi yüz akçe tīmāra muteṣarrif*

[2] *'Osmān bin-i İsmā'īl 'özü r sâhibi olmaḡıle yerine Murād bin-i Ḥasan cebelū naṣb olundıḡı bunda ḡayd ṣud*

700

⁶⁶ Prevod unosa: Iz džemata Pazarić poznat po priimenku Koro. Omer, pritežavalac timara od [] akći u selu po imenu [] i drugdje u nahiji [] u Bosanskom sandžaku, oduzet je i tjelesno nesposoban. Ovdje je zavedeno da je na njegovu stavku postavljen kao pohodnik Sulejman, sin Sejfullaha. 500. Arhiv UNSA-OIS, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 22a.

⁶⁷ Z umjesto z

⁶⁸ Prevod unosa: Iz Pazarića, Korče. Budući da je Husejn-spahija pritežavalac timara od [] akći, u selu po imenu [] i drugdje u nahiji [] u Bosanskom sandžaku, bolestan, ovdje je zavedeno da je na njegovu stavku postavljen kao pohodnik Kasim, sin Abdullahov. 500. Arhiv UNSA-OIS, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 22a.

⁶⁹ Z umjesto z

⁷⁰ ħ umjesto ħ

⁷¹ Prevod unosa: Iz džemata Hadžići u nahiji Sarajevo. Budući da je Osman, sin Ismailov, pritežavalac timara u iznosu od šest hiljada akći u selu Doljani i drugdje u nahiji Sarajevo, posjednik ispričnice, ovdje je zavedeno da je na njegovu stavku postavljen kao pohodnik Murad, sin Hasanov. 700. Arhiv UNSA-OIS, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 22a.

[XXX]⁷²

[1] *Sarāy nāḥīyesinde Dōlna Kōrça nām karye vü gayrıdan üç biñ akçe tīmāra muteşarrif*

[2] *Selīm Sipāhī pīr ü ihtiyār vüçüd ile nā-kādir olmağile yerine Murād bin-i İbrāhīm cebelü naşb olundığı bunda kayd şud*

500

Pet iznad predstavljenih unosa se odnosi na hadžičke spahije, te su na ovom mjestu ti unosi numerirani onim redom kojim se pojavljuju u originalu popisa. Svih 69 unosa u ovom popisu slijede isti obrazac koji uključuje istu vrstu podataka za svaki unos bez obzira na područje u kojem spomenuti spahija ima posjed. Najveći broj razloga za oslobađanje u cjelokupnom popisu se odnosi na narušeno zdravstveno stanje spahija, bilo da je riječ o stanju uzrokovanom starošću spahije ili konkretnom bolešću. Takva situacija se vjerno oslikala i na hadžički kraj, pa je za Omera iz džemata Pazarić navedeno kao razlog da je oduzet i tjelesno nesposoban, za Husejn-spahiju iz iz Pazarić Korče samo je navedeno da je bolestan, dok su kao razlozi zbog kojeg Selim-spahija nije u mogućnosti da ide u pohod navedeni starost i tjelesna nesposobnost. Sulejman iz džemata Pazarić je oslobođen od obaveze pohoda jer je bio maloljetan i nesposoban. Teško je procijeniti iz čega je proizilazila ta nesposobnost, da li iz njegove maloljetnosti ili iz neke specifične situacije s obzirom na to da za druge spahije koje su oslobađane a bili su maloljetni je obično kao razlog navedena maloljetnost i nedoraslost. Također, među primjerima iz ovog kraja nalazi se i onaj Osmana, sina Ismailovog koji je posjedovao opravdanje te je bio oslobođen obaveze pohoda. Zbog čega je Osman dobio ispričnicu nije navedeno.

Posebna karakteristika unosa vezanih za hadžički kraj u ovom popisu jeste činjenica da se unutar njih nalazi najveći broj riječi koje nedostaju. U tri unosa prisutne su praznine na mjestima gdje se obično navodi visina timara, ime sela u kojem se timar nalazi, te pripadnost nahiji. Dva unosa u ovom popisu ponovo unose određene zabune kada je riječ o teritorijalno-administrativnoj organizaciji ovog kraja. U jednom od unosa je navedeno da se selo Doljani nalazi u džematu Hadžići u sarajevskoj nahiji što predstavlja

⁷² Prevod unosa: Budući da je Selim spahija pritežavalac timara od tri hiljade akči, u selu Dolna Korča i drugdje u nahiji Sarajevo, iznemogao i star te tjelesno nesposoban, ovdje je zavedeno da je na njegovu stavku postavljen kao pohodnik Murad, sin Ibrahimov. 500. Arhiv UNSA-OIS, Arhiv Stari, *Sidžili S 68*, fol. 22a.

odstupanje od drugih izvora ovoga vremena prema kojima selo Doljani pripada džematu Pazarić što bi, obzirom na geografsku pozicioniranost ovog sela, bio i logičan slijed događaja. Posebno zbunjujući u tom smislu je unos prema kojem selo Donja Korča pripada sarajevskoj nahiji, što bi ukazivalo na pripadnost gotovo čitavog područja današnje općine Hadžići sarajevskoj nahiji u prvoj polovini 19. stoljeća. Ipak, drugi izvori na koje je ukazano kroz rad svjedoče suprotno i jasno pokazuju da je džemat Korča pripadao nahiji Kreševo ili nahiji Fojnica. Moguće da su upravo praznine u unosima vezanim za hadžički kraj, te nazivanje Korče i Pazarića nahijama u prethodnom popisu rezultat određenih teritorijalno-administrativnih nedoumica vezanih za ovaj kraj što je posebno moglo doći do izražaja u defterima koji su sastavljeni na licu mjesta. Posmatrajući dostupnu izvornu građu na koju je kroz ovaj rad urađen osvrt, moguće je zaključiti da je na području današnje općine Hadžići u prvoj polovini 19. stoljeća postojalo nekoliko džemata, koji su pripadali sarajevskoj, te nahijama Kreševo i Fojnica.⁷³ Iako se džemat Korča u izvornoj građi uglavnom javljao kao džemat nahije Kreševo,⁷⁴ povremeno je ovaj džemat u izvornoj građi moguće pronaći i među džematima nahije Fojnica.⁷⁵ Slična podjela je preslikana i na prvi popis nakon austrougarske okupacije s tim da je područje džemata Korča tada već pripadalo sarajevskom kotaru i okrugu, dok su druga sela u nahijama Kreševo i Fojnica koja su se spominjala u kontekstu poslova oko ćumura tada pripadali fojničkom kotaru

⁷³ Riječ je o džematima Drozgometva, Hadžići, Pazarić i Korča. Džemat Drozgometva je obuhvatao područja današnjih sela Vrančići, Buturovići, Drozgometva, Grivići i Kućice. Džemat Hadžići je obuhvatao područje sela Miševići, Binježevo, Donji Hadžići i Hadžići, Žunovnice i okolnih manjih sela. Džemat Pazarić je zasigurno obuhvatao područje od Zovika do Luka, uključujući i Lokve. Ostaje nejasno da li su ovom džematu pripadala sela Dupovci i Gradac, ali s obzirom na to da se ime jednog spahije iz Dupovaca javlja na popisu spahija "nahija" Pazarić i Korča veća vjerovatnoća je da su ova mjesta pripadala pazaričkom nego hadžičkom džematu. Ova navedena područja koja su se s današnje tačke gledišta prostirala gotovo od Mostarskog raskršća do sela Luke pripadala su sarajevskoj nahiji. Područje Tarčina i okolnih sela, ne uključujući Luke, pripadalo je džematu Korča, koji je uglavnom bio u sastavu nahije Kreševo ili nahije Fojnica.

⁷⁴ O tome je već bilo riječi u ovom radu. Cf. M. Hadžijahić, "Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići", 86. Pogledati i fusnotu 28.

⁷⁵ U osmanskome popisu iz 1850. godine džemat Korča je sa pripadajućim domaćinstvima naveden u sastavu nahije Fojnica. Tu su popisana domaćinstva ovog džemata, te se spominju prezimena Milić/Malić/Mejlić (Maljić?), Islamović, Šerbić (Šerbo?), Japalak, Džeko, Maslo, Tarahija, Džambas, Tiro, Sejmenović, Kazić, Tufo. Vidjeti: T.C.Cumhurbâşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA), Nüfus Defterleri, 1267. h. godina (1850/51. godina), NFS_d_05786_00103 - NFS_d_05786_00110, fol. 206-221; Zahvalan sam kolegi Emiru Demiru koji mi je ustupio popis domaćinstava džemata Korča.

u sarajevskom okrugu.⁷⁶ Ta promjena je prema svemu sudeći bila prisutna već krajem osmanske vladavine u Bosanskom ejaletu/vilajetu.⁷⁷

Na kraju svakog od pet ovdje prezentiranih unosa navode se imena pohodnika koji su imenovani na mjesto oslobođenih spahija. Za njih u nedostatku drugih podataka nije moguće reći da li su bili stanovnici hadžičkog kraja. Ukoliko se u obzir uzme pretpostavka da se popis spahija u “nahijama” Pazarić i Korča odnosi na izmirivanje obaveza spahija vezanih uz pohod ili eventualno njihovo oslobođenje od obaveze pohoda, onda tri ličnosti iz ovih unosa moguće je povezati sa spahijama iz prethodnog popisa. To se prije svega odnosi na Omer-spahiju Koru za kojeg se tvrdi da je oduzet i tjelesno nesposoban, a čije se ime spominje u popisu spahija “nahija” Pazarić i Korča. Njegovo prisustvo na oba mjesta također bi išlo u prilog mogućnosti da se oba popisa odnose na imena spahija koji su oslobođani od obaveze pohoda. Druga dva imena iz ovih unosa koja je moguće povezati sa prethodnim spiskom su Husejn-spahija i Selim-spahija. Identična imena se spominju i u prethodnom popisu i to kao *Selīm Sipāhī Māslō cebelī gormışdūr i Hüseyin Sipāhī Strzna ‘an Lipniçe* (ili *Ribniçe*). Za razliku od Omer-spahije Kore na ova dva mjesta se ne može sa sigurnošću tvrditi da je riječ o istim osobama, ali ako se uzme u obzir vjerovatnoća, da su karakteri popisa bili slični ili isti te da je riječ o veoma maloj skupini ljudi iz istog kraja, kao i primjer Omer-spahije Kore, onda je potrebno ostaviti otvorenom opciju da se i u ova dva slučaja radi o istim osobama. Ovdje je navedeno da je Selim-spahija uživao timar od tri hiljade akči što bi moglo objasniti i bilješku koja se u prethodnom popisu nalazi uz ime Selim-spahije Masle s obzirom na to da su spahije koje su uživale timar od tri hiljade ili više akči bile dužne da izmire obaveze opremanja jednog pohodnika.⁷⁸

⁷⁶ Tom prilikom su kao “občine-džemati” navedeni Drozgometa sa mjestima Drozgometa, Grivići i Mokrine, Hadžići sa mjestima Binježevo, Hadžići, Zimovnica (Žunovnica), Korča sa mjestima Budmilići (Budmolići), Korča, Tarčin (grab) i Pazarić sa mjestima Doljani, Ljubovčići, Lokve, Luke, Osenik, Zovik. Vidjeti: *Haupt-Uebersicht der politischen Eintheilung von Bosnien und der Hercegovina / Glavni pregled političkog razdielenja Bosne i Hercegovine*, 9-10. Danas, sva ova mjesta pripadaju općini Hadžići s time da krupnije razlike u administrativnom smislu predstavljaju činjenice da mjesta džemata Drozgometa pripadaju Hadžićima, a mjesto Luke danas pripada Tarčinu.

⁷⁷ U dokumentu iz 1873. godine daje se dozvola dvojici sarajevskih trgovaca da traže rude i to, između ostalog, u Tuhelju u “općini Korča, kotar Sarajevo, koje graniče s fojničkim kotarom”. Riza Muderizović, “Bosanski mejdani za turske uprave”, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, XXX, Sarajevo, 1918, 24.

⁷⁸ FERİDUN EMECEN, “CEBELÜ”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cebelu>, (03. 02. 2025). Vidjeti i: Hamid Hadžibegić, “Rasprava Ali Čauša iz Sofije o timarskoj

Zaključak

Svezak pod inventarnim brojem S 68 koji je dio zbirke sidžila koja se čuva u Orijentalnom institutu u Sarajevu predstavlja važan izvor za proučavanje timarsko-spahijskog sistema neposredno pred početak provođenja tanzimatskih reformi, ali osim toga sadrži i značajne informacije za proučavanje lokalne historije mjesta koja se spominju unutar spahijskih popisa. U ovom radu su predstavljeni podaci koji se nalaze u svesku S 68, a vežu se za područje današnje općine Hadžići. Riječ je o nedatiranom popisu spahija "nahija" Pazarić i Korča za koji je pretpostavljeno da je nastao u periodu od 1828. do 1831. godine i koji sadrži 19 unosa vezanih za posjednike timara na ovom području, te o pet unosa vezanih za područje Hadžića i okoline iz popisa bosanskih spahija (1831. godina) oslobođenih od obaveze pohoda. Kroz rad su ponuđena razmišljanja vezana za karakterizaciju nedatiranog popisa, te za nedoumice u vezi teritorijalno-administrativne pripadnosti ovog kraja. Ovaj prilog proučavanju povijesti Hadžića i okoline u prvoj polovini 19. stoljeća može predstavljati podstrek za sistematsko proučavanje ovog kraja u posljednjem stoljeću osmanske uprave koje bi uključivalo sakupljanje svih dostupnih izvora različitih provenijencija u domaćim i inostranim arhivima, a u konačnici bi moglo rezultirati kvalitetnim sintetskim prikazom povijesti ovog kraja od kraja 18. stoljeća do okupacije Bosanskog vilajeta 1878. godine, ali i izdavanjem kataloga dokumenata vezanih za hadžički kraj.

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljeni izvori

Arhiv Univerziteta u Sarajevu – Orijentalni institut (UNSA-OIS)

Arhiv Stari, Sidžili S 68.

Hatidža Čar-Drnda, ostavština (HČD-OS), 4/I.

Acta Ottomanica:

1. Inv. No. 21/OIS 2 a-f, St. Prev., transkripcija detaljnog popisnog deftera Bosanskog sandžaka 1489 (transkripciju uradio Ešref Kovačević).
2. Inv. No. 20/OIS St. Prev. 1/a-g, prevod detaljnog popisnog deftera Bosanskog sandžaka 1528-30 (prevela Medžida Selmanović).

Historijski arhiv Sarajevo (HAS)

Zbirka dokumenata prof. Hamdije Kreševljakovića

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA)

Nüfus Defterleri, 1267. h. godina (1850/51. godina).

Objavljeni izvori

Sidžil sarajevskog šerijatskog suda 1217/1802-03. godine, preveli Abdulah Polimac i Azra Gadžo Kasumović, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2023.

Haupt-Uebersicht der politischen Eintheilung von Bosnien und der Hercegovina / Glavni pregled političkog razdielenja Bosne i Hercegovine, u: *Ortschafts und Bevölkerungsstatistik von Bosnien und Hercegovina / Štatistika miesta i pučanstva Bosne i Hercegovine*, Amtliche Ausgabe, C. i kr. vladina tiskarna, Sarajevo, 1880.

Literatura

Knjige i članci:

Aladžuz, Vahid, *Hadžići. I dio: od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, II dopunjeno izdanje, Hadžići, 2017.

Aladžuz, Vahid, *Hadžićka toponimija*, Hadžići, 2016.

Aličić, Ahmed S, *Prilog proučavanju položaja sela i grada u Bosni u XIX stoljeću*, *Jugoslovenski istorijski časopis*, 1-2, Sarajevo, 1974, 79-91.

Bakaršić, Kemal, *Fragmenti kulturne historije Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 2005.

- Baric (Hg.), Daniel, *Die Lebenserinnerungen von Carl Patsch: Archäologie eines Lebens zwischen Böhmen und Bosnien*, Berlin 2023.
- Bavčić, Mubera, Bibliografija radova Dr. Hatidže Čar-Drnda, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 64/2014, Sarajevo 2015, 501-510.
- Bavčić, Mubera, Medžida Selmanović (1937-2009) i njen doprinos osmanistici – povodom petnaestogodišnje smrti, *Historijska misao*, 9, Tuzla 2023, 103-130.
- Čar-Drnda, Hatidža, Šerijatski sidžili i njihova zastupljenost u Bosni i Hercegovini, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, 12, 21-22, Sarajevo 2003, 85-94.
- Dunjić, Uroš, *Hadžići u prošlosti: monografija*, Beograd, 2002.
- Gaćanin, Sabaheta, In memoriam: Dr. Hatidža Čar-Drnda (1947-2014), *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 64/2014, Sarajevo 2015, 33-35.
- Gadžo-Kasumović, Azra, O sidžilima u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, *Anali GHB*, 12, 21-22, Sarajevo 2003, 41-84.
- Hadžibegić, Hamid. Rasprava Ali Čauša iz Sofije o timarskoj organizaciji u XVII stoljeću, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, Nova serija, sv. 2, Sarajevo, 1947, 139-205.
- Hadžijahić, Muhamed. Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići kod Sarajeva do 1878. godine, *Prilozi za proučavanje historije Sarajeva*, 4, Sarajevo 1974, 69-89.
- Hatibović, Lamija, Jusufbegović, Rijana i Maslo, Amer, Muslimanska lična imena u djelomičnom popisu užiivalaca timara u Bosanskom ejaletu iz 1830. godine, u *Antroponimi orijentalnog porijekla: jezik, kultura, identitet: zbornik radova*, ur. Ramiza Smajić, Sarajevo 2024, 121-137.
- Hujić, Hidajet, *Historijska dimenzija općine Hadžići*, Hadžići, 2012.
- Kapidžić, Hamdija, Institut za istraživanje Balkana u Sarajevu 1904-1918 (Namjena i planovi), *Radovi Filozofskog fakulteta*, II, Sarajevo 1964, 7-51.
- Kazazović, Enes, *Veliki vezir Gazi Atik Ali-paša: (1450?-1511)*, Hadžići, 2018.
- Kazazović, Enes, *Područje Hadžića od sredine 15. do početka 17. stoljeća*, Hadžići, 2023.
- Kreševljaković, Hamdija, *Nekrolozi*, ur. Amer Maslo, Sarajevo 2022, 56-62, 168-174.
- Muderizović, Riza, Bosanski mejdani za turske uprave, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, XXX, Sarajevo, 1918, 21-28.

- Omanović-Veladžić, Alma, Doprinos Hatidže Čar-Drnda izučavanju historije Bosne i Hercegovine osmanskog perioda, u *Naučna/znanstvena konferencija Bosankohercegovačke naučnice/znanstvenice i njihov istraživački rad*, ur. Edim Šator, knj. 1, Mostar 2018, 259-272.
- Omanović-Veladžić, Alma. *Hronika Muhameda Enverija Kadića kao izvor za izučavanje kulturne historije Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2021.
- Sarić, Samija, Šejh Sejfudin Fehmi ef. Kemura 1863-1917, *Anali GHB*, sv. 12, br. 21-22, Sarajevo 2003, 135-142.
- Sučeska, Avdo, Prvi pokušaji regulisanja agrarnih odnosa u Bosni i Hercegovini u XIX stoljeću, *Godišnjak Pravnog fakulteta*, XIV, Sarajevo, 1966, 249-268.
- Sučeska, Avdo, Evolucija u pravnom regulisanju čiflučkih odnosa u bosanskom ejaletu u XIX stoljeću, u: *Zbornik radova povodom 75. godišnjice života akademika Envera Redžića*, ANUBIH, Sarajevo, 1990, 239-252.
- Zadro, Dejan, Ostavština Carla Patscha u Münchenskom Südost-Institutu, *Bosna Franciscana*, god. XI, br. 18, Sarajevo 2003, 250-266.
- Zečević, Alen, Doprinos Hatidže Čar-Drnda historijskoj nauci: djelo vrijedno divljenja, u *Naučna/znanstvena konferencija Bosankohercegovačke naučnice/znanstvenice i njihov istraživački rad*, ur. Edim Šator, knj. 1, Mostar 2018, 273-283.
- Zlatar, Behija, Orijentalni institut (1950-2015), u *Orijentalni institut u Sarajevu 1950-2015.*, ur. Aladin Husić, Sarajevo 2015, 9-17.

Članci iz enciklopedija

- Ömer Lütfi Barkan, "TİMAR", *İslâm Ansiklopedisi*, 12/1, 1974, 286-333.
- FERİDUN EMECEN, "CEBELÜ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cebelu>, (03. 02. 2025).

SEVERAL FACTS ABOUT THE SIPAHIS OF THE HADŽIĆI REGION (1828–1831): A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE HISTORY OF HADŽIĆI AND ITS SURROUNDINGS IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY

Summary

This paper presents data on the sipahis in the area of today's Hadžići municipality, based on records covering the period from 1828 to 1831, preserved in the Archives of the Oriental Institute in Sarajevo within the collection of sijills under the reference number S 68. The paper consists of three sections. The introductory section provides an overview of the content of volume S 68. The second section examines the sources and literature related to the Hadžići region in the first half of the 19th century, the period during which the examined records were compiled. The third and most extensive section analyzes the data on the sipahis of the Hadžići region found in volume S 68, with particular attention given to the nature of the records and certain ambiguities concerning the administrative-territorial affiliation of this region in the first half of the 19th century.

Keywords: Ottoman Empire, Bosnian Eyalet, Sipahis, Hadžići, Drozgometva, Pazarić, Korča.